

Bureau Energieprojecten
Inspraakpunt Windpark Fryslân
Postbus 248
2250 AE VOORSCHOTEN

14 april 2016

Geachte heer, mevrouw,

De IJsselmeervereniging dient hierbij een zienswijze in naar aanleiding van de ontwerpen voor het Inpassingsplan, Omgevingsvergunningen, Natuurbeschermingswetvergunning en Ontheffing Flora- en faunawet alsmede de MER, Passende beoordeling (PB) en overige stukken voor het Windpark Fryslân, zoals die van 4 maart tot en met 14 april 2016 ter inzage zijn gelegd.

Deze zienswijze begint met een korte samenvatting met in de volgende paragrafen een nadere toelichting en onderbouwing.

De algemene conclusie is, dat dit windpark op deze plaats niet door mag en kan gaan vanwege het aantasten van de landschappelijke waarden en natuurwaarden, maar ook omdat onvoldoende gekeken is naar alternatieven.

Samenvatting

1. Algemeen

Alhoewel voorstander van een energietransitie, waar ook windenergie deel van uit maakt, zijn wij van mening, dat het IJsselmeergebied in zijn geheel te veel belast wordt met windmolenparken. Vooral het onderhavige windpark doet een te grote aanslag op de kwaliteiten van het gebied, zowel ten aanzien van de landschappelijke kwaliteiten, zoals rust, ruimte en weidsheid als ten aanzien van de natuurlijke kwaliteiten. Daarbij komt, dat de natuur van het IJsselmeergebied al onder grote druk staat

De Structuurvisie Wind op Land (SVWoL) is tot stand gekomen in strijd met het verdrag van Aarhus en kan als zodanig niet als onderbouwing voor de keuze voor de plaats van Windpark Fryslân dienen.

2. Inpassingsplan

Wezenlijke schade aan de natuur en economische ontwikkeling zijn onvoldoende uitgesloten door het plan. Bovendien is er bij de gemeente en de bevolking van het gebied geen enkel draagvlak voor dit plan. Bouwen van een werkeiland in het IJsselmeer is op grond van de rijksregels niet toegestaan.

3. Landschap en cultuurhistorie

Het overheidsbeleid gaat uit van bescherming van het open karakter van zowel het IJsselmeergebied als het waddengebied. Het windpark Fryslân vernietigt deze openheid voor beide gebieden. Ook tast het windpark het karakter van het ensemble Kornwerderzand en de Afsluitdijk te veel aan. Er bestaat te veel onzekerheid of archeologische waarden wel voldoende beschermd blijven.

4. Economische activiteiten, inclusief recreatie en visserij

De nadelige economische effecten van het windpark, vooral op het gebied van toerisme, (water)recreatie en visserij zijn stelselmatig onderschat.

Voor rustzoekende waterrecreanten wordt een groot gebied onbruikbaar.

5. Natuur

Zowel voor het IJsselmeer als voor de Waddenzee is wezenlijke aantasting van de Natura 2000-doelen voor vogels en vleermuizen onvoldoende uitgesloten. Dat geldt zeker voor de topper en de zwarte stern. Het is de vraag of het werkeiland daadwerkelijk bijdraagt aan

vermindering van de negatieve effecten op de natuur. Onduidelijkheid bestaat over de effectiviteit van de stilstandvoorziening en over de toename van de negatieve effecten doordat ook 's nachts gewerkt mag worden.

De samenhang met andere plannen en projecten komt onvoldoende uit de verf en daarbij zijn ook projecten vergeten. Een onderzoek naar alternatieven had dan ook niet achterwege mogen blijven.

De ontheffing op grond van de Flora- en faunawet is onvolledig omdat het realiseren van een windpark zorgt voor opzettelijke schade aan vogels, vissen en bodemfauna omdat ook voorwaardelijke opzet hier onder valt. Ook is voor sommige vogelsoorten geen ontheffing mogelijk door de negatieve populatieontwikkeling.

6. Veiligheid, geluid en slagschaduw

De gevolgen van het park voor scheepvaartnavigatie is niet onderzocht. Vluchtroutes en luwe routes in het noorden van het IJsselmeer nemen af. Evenmin is onderzocht wat de gevolgen zijn voor de toename van de drukte in de overige wateren door het wegvallen van het windparkgebied voor de scheepvaart.

Toelichting

1. Algemeen

We onderschrijven de noodzaak van een energietransitie teneinde een einde te maken aan het gebruik van fossiele energie. Noodzakelijk om de klimaatverandering en de gevolgen daarvan binnen de perken te houden. Sterker nog, deze energietransitie gaat ons zelfs niet snel genoeg. Daar is niet alleen een omschakeling naar andere energiebronnen maar vooral ook een enorme besparing op energiegebruik voor nodig. Als onderdeel van die energietransitie staan wij ook achter een stevige inzet op windenergie, inclusief wind op land. Echter, bij die inzet van windenergie dient er voldoende aandacht te zijn voor de effecten op landschap, cultuurhistorie en natuur. In dat verband – en dat is in zienswijzen op de SVWoL in extenso naar voren gebracht door natuur- en milieuorganisaties – is wel heel veel van de taakstelling voor wind op land gealloceerd in het IJsselmeergebied. Juist een gebied met bijzondere kernkwaliteiten zoals rust, ruimte, stilte en duisternis en een gebied waarvan de natuurwaarden van de wateren aanwijzing tot Natura 2000-gebieden verplichtten.

De SVWoL is weliswaar vastgesteld door de ministers van Economische Zaken en Infrastructuur en Mobiliteit, gesanctioneerd door het parlement, maar in strijd met de regels van de Nbwet, omdat dit plan (deze structuurvisie) niet kon garanderen dat er geen significante negatieve effecten zouden kunnen zijn op de instandhoudingsdoelstellingen van die Natura 2000-gebieden.

Nederland is – evenals de Europese Unie (EU) - partij bij het Verdrag van Aarhus. Dit verdrag verplicht de staten die partij zijn bij het verdrag om in een vroeg stadium als alle keuzes nog open zijn reële participatie te bieden bij het maken van die keuzes. In het geval van SVWoL is die participatie niet geboden.

De NLVOW (Nederlandse Vereniging Omwonenden Windenergie) heeft hierover een klacht ingediend bij het Compliance Committee of the Aarhus Convention. Die klacht is ontvankelijk verklaard. Korthedshalve verwijzen we naar die klacht.

Op grond van bovenstaande kan en mag de SVWoL niet dienen als rechtmatige onderbouwing voor de locatiekeuze van dit Windpark Fryslân en dus ook niet als onderbouwing voor het inpassingsplan.

Het MER en de Passende Beoordeling (hierna; PB) zijn gedateerd van juli 2015. Het is onbegrijpelijk, dat deze stukken pas beschikbaar zijn gesteld aan belanghebbenden bij de aanvang van de periode voor het indienen van zienswijzen. Het totale pakket aan stukken waarover zienswijzen kunnen worden ingediend beslaat veertien volle ordners. In het licht van het formaat van dit totale pakket aan stukken en de datering van de belangrijkste daarvan (het MER en de PB) was er geen enkele noodzaak om het MER en de PB niet

eerder vrij te geven. Of hopen de initiatiefnemer en de betrokken overheden dat belanghebbenden door deze overmaat aan stukken en de beperkte tijd – alleen al voor het aandachtig lezen van alle stukken is meer dan zes weken nodig – zullen afzien van een zienswijze?

Verschillende vergunningen, onder andere de vergunning op grond van artikel 19d, Nbwet, gaan uit van een exploitatieperiode van 30 jaar (2017 tot en met 2047). In de vergunningen zal niet alleen moeten worden opgenomen, dat het windpark na afloop van die periode moet worden verwijderd maar zal ook als voorwaarde moeten worden opgenomen, dat het windpark op een zodanige manier wordt aangelegd, dat alle materialen voor het windpark herbruikbaar zijn als bijdrage aan een circulaire economie.

Er mist bij het nut en de noodzaak voor het windpark een gedegen onderbouwing van de netto energieopbrengst, dus niet alleen de baten aan opgewekte elektriciteit maar ook de lasten aan gebruikte energie ten behoeve van de bouw van de turbines, aanleg, onderhoud en verwijdering van het gehele windpark maar ook van de kosten van de aanleg van de aansluiting op het energienet en de energieverliezen in die aansluiting.

Van het voorkeursalternatief is zelfs geen berekening van de werkelijke productie voor handen.

2. **Ontwerp inpassingsplan Windpark Fryslân**

Voor zover de PB gebreken vertoont, die hierna worden aangegeven, kan het inpassingsplan wegens strijd met de Nbwet niet worden vastgesteld door de betrokken ministers.

Voor het overige bevat deze paragraaf alleen opmerkingen over het inpassingsplan, die niet onder een van de volgende paragrafen gerangschikt kunnen worden.

Het besluit algemene regels ruimtelijke ordening (Barro) sluit, behoudens kleine uitzonderingen ten behoeve van met name genoemde gemeenten, het bouwen in het IJsselmeer uit met een uitzondering voor projecten van nationaal belang met betrekking tot windenergie. Het werkeiland is geen noodzakelijk en onlosmakelijk onderdeel van het windenergieproject en is ten onrechte in het inpassingsplan daar aan toegevoegd. Voor zover het werkeiland zelf geen bouwwerk is ontstaat er geen strijd met het Barro. Echter, voor het overige is het inpassingsplan met betrekking tot het werkeiland en de daarop op te richten bouwwerken in strijd met het Barro.

Het ontwerp inpassingsplan maakt zowel een kabelaansluiting naar Herbaijum als naar Heerenveen mogelijk. In het besluit zal op grond van rechtszekerheid een van deze varianten moeten vervallen.

De locatiekeuze in het MER is te beperkt, omdat bij voorbaat is uitgegaan van een groot windpark en niet gekeken is of op ander wijze de doelstellingen voor wind op land te realiseren zijn. Het proces Fryslân foar de Wyn heeft al aangetoond, dat grote delen van deze doelstellingen voor Fryslân te realiseren zijn met draagvlak op het echte land. In dat licht is het niet te begrijpen, dat noch in het inpassingsplan nog in MER met de resultaten van dat proces rekening is gehouden.

3. **Landschap en cultuurhistorie**

Het Windpark Fryslân betekent een grove aantasting van de landschappelijke kwaliteiten van zowel het IJsselmeer als het Waddengebied. Van beide gebieden zijn de landschappelijke kwaliteiten, zoals rust, ruimte, weidsheid en duisternis op verschillende manieren beschermd in beleidsnota's en regelgeving. Voor de Waddenzee komt daar ook nog de status als natuurlijk Werelderfgoed bij. Het inpassingsplan en MER doen niets anders dan proberen deze grove aantasting goed te praten. Papier is geduldig, maar al dat goed praten neemt niet weg, dat er maar één conclusie mogelijk is: de beschermde waarden worden wezenlijk aangetast en op grond van de bescherming van die waarden had nooit en te nimmer voor deze plaats voor een dergelijk windpark gekozen kunnen worden.

Het feit dat het windpark een groot deel van de tijd zichtbaar is in de gehele westelijke Waddenzee is zeker in strijd met de waarden die beschermd zijn op grond van de (voormalige) PKB, nu Structuurvisie derde nota Waddenzee en het Barro.

Het windpark doet ook een grote aanslag op de beleving van de cultuurhistorische waarden van de voormalige Zuiderzeekust van Fryslân.

De Friesche kust van Makkum tot Lemmer behoort ook tot het Nationale Landschap Zuidwest Friesland. De nadelige effecten van het windpark op dit landschap zijn niet in de beschouwingen betrokken.

Het windpark komt relatief zeer dicht te liggen op de Afsluitdijk en zeer nabij het sluisencomplex van Kornwerderzand. Ook de cultuurhistorische waarden van dit ensemble ondervinden grote nadelen van het windpark.

Het is niet zeker dat de plaats van de windmolens vrij is van archeologische waarden, bijvoorbeeld scheepswrakken. Het gebied is niet voor niets als archeologisch waardevol aangemerkt. Het detailonderzoek naar die archeologische waarden is ten onrechte naar de toekomst verschoven. Voordat vergunning verleend kan worden moet er duidelijkheid zijn of en zo ja waar die archeologische waarden zich bevinden en op welke wijze deze waarden voor de toekomst worden bewaard.

4. Economische activiteiten

1. Recreatie en toerisme

Het windpark heeft grote nadelige effecten op de rust, ruimte en weidsheid van zowel het IJsselmeer als de Waddenzee. Als gevolg daarvan zullen (water)recreanten dit gebied gaan mijden. Dat geldt in zeer sterke mate voor zeilers. In de jachthavens laan de kusten van Fryslân en Noord-Holland liggen merendeels zeiljachten die geschikt zijn voor het bevaren van het IJsselmeergebied en de Waddenzee en dat zijn veelal mensen die juist de rust, ruimte en weidsheid van deze gebieden waarderen. Naar verwachting zullen deze jachtbezitters dit gebied vanwege de aantasting door het windpark gaan mijden: ligplaats in een ander gebied of afzien van deze vorm van recreatie.

Bij het onderzoek naar de scheepvaart is onderschat dat juist het gebied waar het windpark gepland is veel gebruikt wordt door zeilschepen: vanuit de Friese kustplaatsen en jachthavens ligt dit park precies in het gebied waarnaartoe bij de meest heersende zuidwestelijke winden een aan-de-windse-koers ligt. Er is onvoldoende onderzoek gedaan naar het gebruik van dit gebied door zeilschepen, waardoor ten onrechte is aangenomen, dat hier weinig scheepvaart voor komt. Niet is onderzocht in hoeverre de gewijzigde windsituatie, met luwte en turbulentie, effect zal hebben op de zeilende waterrecreatie. Dat geldt in nog sterkere mate voor de recreatievaart die in grote getale gebruik maakt van de Lorentzsluizen van of naar de Waddenzee. De afstand van het windpark tot de vaarroute naar die sluisen is relatief kort, zodat bij de vaart naar of van die sluisen de negatieve windeffecten zeker merkbaar zijn. Bovendien is geen rekening gehouden met de verschuivingen in de waterrecreatie als gevolg van het Natura 2000-Beheerplan IJsselmeer.

Ook kleinere recreatievaart, zoals (kite)surfen langs de Friese kust zal te lijden hebben van de luwte en turbulentie bij de heersende westelijke windrichtingen.

Het toerisme van kustplaatsen aan de Friese kust, vooral Makkum maar ook Hindeloopen, Workum en Stavoren zal ernstig te lijden hebben van de aantasting van het uitzicht over het IJsselmeer.

Het ensemble Afsluitdijk en ook de Vismigratierivier zullen toeristisch op de kaart gezet worden. De effecten van het windpark op deze plannen zijn onvoldoende betrokken bij de besluitvorming.

2. Visserij

Door de slechte visstand in het IJsselmeergebied is de visserij al gemarginaliseerd. De aanleg heeft negatieve gevolgen voor de visstand en voor het visgebied. Dit park doet

opnieuw een aanslag op de visserijmogelijkheden van het IJsselmeergebied. Dat geldt niet alleen voor de beroepsvisserij, die op grond van artikel 39 Nbwet eventueel schade kan claimen, maar zeker ook voor de sportvisserij, waar dat schadeartikel niet op van toepassing is.

5. Natuur

1. Natura 2000

Het inpassingsplan is een plan als bedoeld in artikel 19j van de Nbwet terwijl voor de uitvoering, het project, een vergunning op grond van artikel 19d Nbwet noodzakelijk is. Aangezien de PB (maar ook het MER) geschreven zijn voor beide doeleinden worden ook hier de zienswijzen ten behoeve van beide doeleinden slechts eenmaal weergegeven. Iedere opmerking is dus zowel van toepassing op het plan zoals bedoeld in artikel 19j, Nbwet als op het project waar een vergunning op grond van artikel 19d, Nbwet, voor nodig is. Op grond van artikel 19j, lid 2 respectievelijk artikel 19f is voor beide gevallen een passende beoordeling vereist. In het onderhavige geval is er niet alleen sprake van een PB maar moeten de effecten beoordeeld worden op grond van een veelheid aan stukken, waardoor de PB geen compleet beeld geeft. Ten behoeve van het definitieve besluit zal de PB aangepast en aangevuld moeten worden, zodat de PB wel een compleet beeld geeft van alle effecten en mitigerende maatregelen.

Hoofdzaak is, dat onvoldoende is vastgesteld, dat significante negatieve effecten op de instandhoudingsdoelstellingen zijn uitgesloten voor zowel het IJsselmeergebied als de Waddenzee en de Waddeneilanden.

Het betreft bijvoorbeeld de negatieve effecten op vogels, vleermuizen en vissen. Zowel de interne cumulatie (het gezamenlijk beoordelen van verschillende soorten effecten van de activiteit op de instandhoudingsdoelen) als de externe cumulatie (het beoordelen van de effecten in samenhang met andere plannen of projecten) zijn niet op orde.

Dit wordt hierna toegelicht.

Voor alle effecten op instandhoudingsdoelstellingen geldt, dat in de PB c.a. geen rekening is gehouden met de voorgenomen ontheffing voor het werken in de nacht.

Op dat punt worden de negatieve effecten dus stelselmatig onderschat. De veronderstelling, dat vanwege de algemene neerwaartse trends in het IJsselmeergebied de doelen wel aangepast zullen worden is nu niet aan de orde. Uit de stukken is niet duidelijk af te leiden op welke momenten, waar wordt gewerkt aan de turbines in de aanlegfase. Wat dat betekent voor de verstoring is dus ook niet duidelijk. Evenmin is er helderheid over de exacte duur van die aanlegfase. Ook over de wijze van aanleg van het werkeiland en de benodigde vaarbewegingen wordt onvoldoende informatie gegeven om te kunnen toetsen welke verstoringen daar vanuit gaan.

De vergunning op grond van de Nbwet zal verleend worden voor 30 jaren. De vergunning op grond van de Waterwet eist expliciet verwijdering na afloop van de exploitatieperiode. De effecten van deze verwijdering, waarbij ook rekening zal moeten worden gehouden met onzekerheden over de natuurwaarden van het gebied over dertig jaar, zijn onvoldoende betrokken in de beoordeling.

2. Effecten op vogels

Bij vogels zijn de grootste negatieve effecten als gevolg van het windpark te verwachten.

Voor vogels zijn er tenminste drie soorten effecten van een windpark die invloed kunnen hebben op de populatieontwikkeling. Dat zijn de mortaliteit (door aanvaringen), habitatverlies of verstoring, en barrièrewerking van vliegbewegingen. Deze effecten worden ook verwacht bij windpark Fryslân. Noch in de PB, noch in de onderliggende en aanvullende stukken of de ontwerp-vergunning is een cumulatieve beschouwing of

berekening te vinden van het totaal van deze effecten op de populatieontwikkeling (interne cumulatie).

De verstoring is alleen kwalitatief beoordeeld en het is niet duidelijk hoe die verstoring zich in ruimte en tijd ontwikkelt. De effecten van het geluidsniveau binnen en buiten het park blijven onderbelicht, in het bijzonder voor de aanlegfase. De aanname dat 20% van de vogels het gebied verlaat is daarom onzeker. Mogelijk moet er rekening mee gehouden worden dat gedurende de aanlegfase een groter deel van de vogels het gebied verlaat of zelfs dat het plangebied gedurende 2 jaar ongeschikt is voor vogels.

Het is niet zeker, dat de gehanteerde verstoringsafstanden ook gelden voor de specifieke situatie van het IJsselmeer(gebied) noch of de verstoringsafstanden ook gelden voor het soort werkzaamheden voor het windpark. Aangezien de aanleg van het windpark gedurende een lange periode plaatsvindt (onderbreking tijdens periodes van extra gevoeligheid van soorten, bijvoorbeeld ruiperiodes is niet voorgeschreven) is niet zeker, dat de gehanteerde verstoringsafstanden ieder moment van toepassing zijn. De fuut is bijvoorbeeld een soort die ruit op het IJsselmeer. Niet traceerbaar is welke verstoringsafstanden gebruikt zijn voor verstoringsgevoelige eenden zoals smient, tafeleend, topper en kuifeend. Deze soorten zijn gevoeliger voor verstoring dan andere eendesoorten, aldus het Profielendocument. Ook is er geen verschil gemaakt in de verschillende oorzaken van verstoring (geluid, licht, silhouetwerking) ten aanzien van die verstoringsafstanden.

Bij het beoordelen van de effecten van de verlichting is onvoldoende aandacht geschonken aan de het gebruik van extra verstorende rode toplichten en aan de ligging van het park in de flyway. De verstoring die gepaard gaat met het te zijner tijd weer afbreken is ontoereikend beschreven en getoetst.

De aanname dat grote turbines (3 MW en groter) geen evenredig groter of kleiner verstorend effect hebben dan turbines van de eerste generatie is gebaseerd op gedateerde informatie die mogelijk weinig representatief is voor nieuwe generatie windturbines. Ook aan wel of niet optreden van gewenning aan de extra vaarbewegingen en aanwezigheid van materieel en mensen wordt nauwelijks aandacht besteed, behoudens de opmerking dat gewenning waarschijnlijk zal optreden. Ook is niet zeker of er voldoende geschikte alternatieve rust- en foerageergebieden aanwezig zullen zijn; de vogels concentreren zich in optimale gebieden en uitwijken naar suboptimale gebieden kan negatieve effecten met zich meebrengen met onbekende gevolgen op populatieniveau (bv. door lager voedselaanbod in die suboptimale gebieden)

De Passende Beoordeling en het oordeel of het instandhoudingsdoel van een soort al dan niet is gehaald is gebaseerd op de huidige populatieomvang van de soorten in het IJsselmeer. De huidige populatieomvang is gebaseerd op seizoensgemiddelden over de seizoenen 2007/2008 – 2011/2012. Inmiddels zijn recentere gegevens beschikbaar, van de seizoenen 2009/2010 – 2013/2014. Deze gegevens zijn te raadplegen op www.sovon.nl. Wat opvalt is dat de seizoensgemiddelde aantallen van de soorten bijna allemaal lager zijn dan de gebruikte aantallen in de PB. Alleen grauwe gans is toegenomen. Vooral de aantallen van de fuut, brilduiker en topper zijn sterk afgenomen. Ook het gemiddelde seizoensmaximum voor de zwarte stern is veel lager. Het instandhoudingsdoel voor deze soort wordt niet behaald. Dat geldt ook voor fuut en kuifeend. Hiermee moet rekening gehouden worden in de Passende Beoordeling

Om te toetsen of er een significant negatief effect kan zijn wordt gebruik gemaakt van stapeling van modellen. Er wordt een inschatting van een aanvaringsrisico gemaakt met het *flux-collision-model*. Waardenburg hanteert het *flux-collision model* voor het berekenen van de mortaliteit van vogels. De input per vogelsoort voor dit model ontbreekt in de PB en onderliggende stukken, zodat niet is na te gaan of de mortaliteit juist is berekend. Dit is zeker van belang, omdat bij het berekenen van die mortaliteit

verschillende aannames zijn gedaan, bijvoorbeeld over vlieghoogtes van vogelsoorten, waarbij niet is na te gaan of deze aannames ook kloppen met de werkelijkheid en voldoende representatief zijn.

Door de lokale vogelstand en vliegintensiteit, de configuratie van het windpark en de afmetingen van de windturbines te vergelijken met de situatie in andere studies, is voor Windpark Fryslân een inschatting gemaakt van het aantal vogelslachtoffers. Onduidelijk is of de vertaling van de situatie uit referentieparken te maken is naar de specifieke situatie in het IJsselmeer, en in hoeverre een schatting te baseren is op aanvaringsgegevens in andere gebieden. Voor sommige soort(groep)en ontbreekt bovendien een aanvaringskans in de literatuur en is een aanvaringskans gebruikt van een verwante soort(groep), hoewel onduidelijk is waarom dat gerechtvaardigd zou zijn. Voor eenden wordt de aanvaringskans gehanteerd zoals bepaald in windpark Oosterbierum op basis van onderzoek in de jaren '80 en bij geheel andere type windturbines. Het rotoroppervlak van de turbines die voorzien zijn voor Windpark Fryslân is twee (variant 1 en 2) tot drie maal groter (variant 3 en 4) dan de grootste turbines waarvan in Nederland en België tot nu toe resultaten van slachtofferonderzoek beschikbaar zijn. Grotere rotoren beslaan een groter oppervlak, waardoor de kans dat vogels door de rotor van een turbine vliegen ook groter is. Waar wel sprake is van meerdere aanvaringsonderzoeken worden resultaten met hoge aanvaringen (voor visdief) genegeerd omdat het type windturbine niet overeen zou komen met de te plaatsen turbines, of omdat sprake zou zijn van lagere aantallen vogels. Deze (lagere) aanvaringskans wordt vervolgens ook voor zwarte stern gehanteerd. De grootste aantallen zwarte stern zijn aanwezig op locaties waar grote scholen spiering aanwezig zijn, maar die concentraties verschillen tussen jaren en ook over de dag. Onduidelijk is of de gegevens m.b.t. concentraties van zwarte sterns representatief zijn voor toekomstige jaren en hoe dat aanvaringsrisico's beïnvloedt. Een aantal aanvaringskansen uit onderzoek in België zijn eveneens buiten beschouwing gelaten omdat deze als gevolg van de "onderzoeksopzet" te hoog zouden zijn voor de situatie van Windpark Fryslân, maar niet duidelijk wordt wat hiermee bedoeld is. Onduidelijk is wat de gevolgen zijn van deze keuze voor het geschatte aantal aanvaringslachtoffers. Onduidelijk is verder hoe "de realiteit bij de aannames in oog wordt gehouden om de aanvaringslachtoffers niet te overschatten", omdat die aannames *de facto* zijn gemaakt bij gebrek aan betrouwbare gegevens. Voor wat betreft uitwijking van eenden zijn schattingen gedaan op basis van beperkte observaties boven land. De vraag is of dit onderzoek voldoende representatief is voor de situatie midden op het IJsselmeer, waar de zichtbaarheid van de turbines voor vogels mogelijk verschilt. Dat uitwijkingspercentages voor meeuwen en sterns uit 1 veel geciteerde studie worden gebruikt omdat er daarnaast erg weinig betrouwbare, gemeten uitwijkpercentages beschikbaar zijn, wil niet zeggen dat de resultaten uit die studie daarmee automatisch van toepassing zijn.

Vervolgens wordt een norm gehanteerd voor het aantal slachtoffers dat nog acceptabel is, te weten 1% van de natuurlijke sterft onder adulte vogels. In sommige situatie met gezonde populatie kan dat een bruikbaar uitgangspunt zijn, maar dan moet die drempel wel met goed onderbouwde sterfte- en populatiecijfers worden berekend. Dit is in de passende beoordeling niet het geval. Wanneer de geschatte sterfte vervolgens de drempel overschrijdt wordt er tweede rekenmethode toegepast om een inschatting te maken of door mensen veroorzaakte sterfte door een populatie gedragen kan worden door gebruik te maken van de *Potential Biological Removal*. Deze methode maakt gebruik van een schatting van het maximale reproductie vermogen en geen gebruik van sterfte cijfers. De ontwikkeling van een populatie is altijd het resultaat van de balans tussen geboorte en sterft. Geboorte en sterft zijn bovendien van toeval afhankelijk (stochastisch) en variëren in ruimte en tijd (dynamisch). Alleen met dynamische, ruimtelijk expliciete, stochastische modellen zijn effecten op populaties goed in te schatten. Het gebruikte statische en deterministische

model is daarvoor niet geschikt. Bovendien worden verschillende soorten min of meer vergelijkbaar geacht, terwijl het inschatten van effecten op populatieniveau maatwerk op soortniveau is.

Hanteren van andere modellen, zoals bijvoorbeeld het SOSS Band model, dat in omringende landen wordt gehanteerd, zou tot andere uitkomsten kunnen leiden. Het ontbreken van controleerbaarheid geldt – voor zover toegepast – ook voor populatieberekeningen. De aannames bij de modelberekeningen op grond van PBR (*Potential Biological Removal*) zijn twijfelachtig.

Van verschillende soorten zijn onvoldoende gegevens bekend over het vlieggedrag, waarna Waardenburg het vlieggedrag van – in overige opzichten – vergelijkbare vogels van toepassing verklaart. Het is niet zeker dat dit juist is. De aannames zijn overigens ook gebaseerd op een zeer beperkt aantal onderzoeken en gelden zeker niet voor de vergelijking van het populatiegedrag van de dwergmeeuw.

Bij het toepassen van de 1%-norm voor de effectbepaling is geen gebruik gemaakt van de meest recente gegevens over aantallen vogels. Met uitzondering van de grauwe gans zijn de gemiddelde gegevens over 5 jaren (seizoensmaxima, seizoensgemiddelden respectievelijk broedparen) van latere jaren lager dan de gehanteerde gegevens. Bovendien bevinden bijvoorbeeld de grote zaagbek, brilduiker, fuut en zwarte stern zich onder het instandhoudingsdoel. Vooral de fuut, brilduiker en topper zijn recent sterk afgenomen. Ook de gemiddelde aantallen broedparen visdieven zijn lager dan verondersteld. Voor kuifeenden is ten onrechte aangenomen dat het effect verwaarloosbaar is, terwijl het seizoensgemiddelde aantal kuifeenden zich duidelijk onder het instandhoudingsdoel bevindt.

Het veldonderzoek door Waardenburg (2008/2009 en 2011/2012) geven een onvoldoende beeld van de actuele situatie.

De soortspecifieke jaarlijkse “natuurlijke” sterfte (%) is voor de meeste soorten afgeleid van een website (BTO BirdFacts), maar onduidelijk is op welk onderzoek die gestoeld zijn. Voor de soorten waarvan de jaarlijkse sterfte niet bekend is, is de natuurlijke sterfte van een nauw verwante soort in de berekening toegepast, waarvoor ook geldt dat onduidelijk blijft of dat terecht is (andere factoren dan verwantschap zijn van belang). Van de topper is een natuurlijke mortaliteit verondersteld op basis van dusdanig beperkt en verouderd onderzoek en dat, gezien de overleving van soortgelijke soorten, onwaarschijnlijk hoog is, zodat de kans op een mortaliteit boven een significante waarde er wel degelijk is. Ook voor de zwarte stern is significante negatieve effecten zeker niet uitgesloten.

In de passende beoordeling Windpark Fryslân wordt de kans op een significant negatief effect door op aanvaringen en een effect op populatieniveau voor soorten als roerdomp, wulp, bruine kiekendief en grutto niet voldoende uitgesloten. Dit geldt ook voor soorten als lepelaar en reuzenster. De vliegroutes en vliegomstandigheden voor deze soorten zijn onvoldoende in beeld gebracht. De zeearend is geen doelsoort voor het IJsselmeer maar is wel relevant en potentieel kwetsbaar gezien de grote aantallen prooi-soorten (o.a. eenden en ganzen).

Op dit moment is het zo dat de kans op een effect op doelen voor gebieden in beeld wordt gebracht. De populatie van bijvoorbeeld de visdief in het IJsselmeer functioneert echter niet onafhankelijk van die in de Waddenzee of ander gebieden in de omgeving van het IJsselmeer. Deze vormen een ruimtelijk gestructureerde populatie. Het functioneren van afzonderlijke populaties heeft effecten op de metapopulatie en dienen in samenhang beschouwd te worden. Heel veel deelpopulaties van visdieven worden beïnvloed door bestaande en nog te ontwikkelen windenergieprojecten. Alleen een inschatting van het gezamenlijke effect geeft een reëel beeld van de werkelijke effecten op metapopulatie en lokaal niveau.

De 1%-norm van de natuurlijke sterfte van adulte vogels is een signaalwaarde. De veronderstelling, dat als de mortaliteit maar onder die 1% ligt er dan vanzelfsprekend

geen sprake is van significantie gaat niet op in situaties van een populatieontwikkeling die duidelijk onder de instandhoudingsdoelstelling ligt of als er sprake is van een negatieve trend.

De positieve effecten van het verhogen van de tiplaaagte naar 40m of 50m zijn zeer hoog ingeschat. Dit is onvoldoende onderbouwd.

Er is onvoldoende rekening gehouden met het feit, dat het waddengebied onderdeel is van de West-Europese 'flyway' voor trekvogels. Dit betekent, dat verschillende soorten trekvogels in grote groepen over het gebied trekken. De aanname dat deze trekroutes niet op de plaats van het windpark voorkomen is niet terecht. Stuwings van vogel trek langs de Afsluitdijk kan juist wel degelijk optreden en er zijn maar zeer beperkt gegevens over vlieghoogte van trekvogels. De kans op desoriëntatie van trekkende vogels door de verlichting aan de turbine wordt mogelijk ook onderschat gezien de recente literatuur over aanvaringen bij windparken door nachtelijke trekvogels. Door dit niet in de beschouwingen te betrekken wordt de mortaliteit van trekvogels onderschat en dus de kans op mogelijke significante effecten. Op grond hiervan zijn ook veel vogelsoorten niet meegenomen in de effectbeoordeling.

De effectbeoordeling stelt dat de aanwezigheid van vogels in het plangebied en de intensiteit van vliegbewegingen over het plangebied geen reden is om aan te nemen dat het aantal slachtoffers per turbine boven het gemiddelde zal liggen. Dit wordt o.a. gerelateerd aan een beperkt aanbod (driehoeks)mosselen, waardoor het plangebied (buiten het broedseizoen) geen belangrijke concentraties foeragerende watervogels herbergt. Later wordt gesteld dat een deel van de mast van de windturbines juist geschikt substraat biedt voor aangroei van driehoeksmosselen, maar onduidelijk is hoe dat van invloed zal zijn op intensiteit van vliegbewegingen in en over het plangebied.

In het (concept)Natura 2000 beheerplan voor het IJsselmeergebied zijn maatregelen opgenomen om de Kreupel geschikt te houden voor vogels die broeden op pioniershabitat. De eventuele positieve effecten hiervan kunnen als beheermaatregelen dus niet toegerekend worden aan het windpark, ondanks dat het windpark van plan is om beheermaatregelen te financieren. Daar komt bij, dat de staat van instandhouding van de betrokken vogelsoorten (zoals visdief, plevieren en kluut) ten tijde van de bestandsopnamen gebaseerd is op het nog goed functioneren van de Kreupel. Als dit al meegewogen kan worden (quod non), dan moet het worden aangemerkt als compensatie.

3. Effecten op vleermuizen

Uit het uitgevoerde onderzoek blijkt, dat verschillende soorten vleermuizen foerageren langs de Afsluitdijk en zich ook in het plangebied bevinden. Het onderzoek geeft echter geen voldoende beeld van de werkelijke aanwezigheid van vleermuizen omdat dit alleen in de nazomer heeft plaatsgevonden. Het onderzoek is niet uitgevoerd conform het vleermuisprotocol en heeft zich vooral gericht op de periode waarin naar verwachting de meeste slachtoffers vallen. De aanwezigheid van meervleermuizen in het plangebied en het mogelijk effect op hun foerageergebied zijn daarmee niet onderzocht. Mogelijke effecten op meervleermuizen tijdens de migratie naar winterverblijven zijn niet onderzocht. Informatie over de migratieroutes van de meervleermuis is anekdotisch van aard. Wel is van de Afsluitdijk bekend dat meervleermuizen deze gebruiken als trekroute en dat de meervleermuizen vooral in de periode november-maart aanwezig zijn in winterverblijven. Onzeker is daarmee of de periode van onderzoek de migratieperiode dekt. De PB constateert dat er geen verstoring van lokale trekroutes kan optreden door barrièrewerking. Niet onderzocht is of er sprake kan zijn van een aantrekkende werking door windmolens, waardoor migratieroutes kunnen wijzigen en secundaire negatieve effecten kunnen optreden, wanneer vleermuizen hun trekroutes wijzigen. Hierdoor kan sprake zijn van een verhoogde energiebehoefte met mogelijke negatieve effecten op individuen en populaties. Mogelijke effecten naar de invloed van het windmolenpark tijdens de

exploitatiefase zijn dus onvoldoende onderzocht voor de meervleermuis. Bij het oordeel, dat er geen significante effecten kunnen zijn op de meervleermuis is onvoldoende aandacht geschonken aan de gevolgen voor de meervleermuis van de wijzigingen in de windomstandigheden, zoals turbulenties, rond de Afsluitdijk en de kansen op aanvaringen en barotrauma's. Er is onvoldoende bekend over het jachtgedrag van de meervleermuis bij windturbines. De soort foerageert vooral op lage hoogte, maar kan (afhankelijk van het prooideraanbod) op tientallen meters hoogte jagen. Over de frequentie waarmee dit plaatsvindt bij windmolens vermeldt de PB niets. De aanname dat significante negatieve effecten kunnen worden uitgesloten op basis van een beperkte onderzoeksperiode en de veronderstelde lage foerageerhoogte van meervleermuizen lijkt daarmee onvoldoende onderbouwd.

4. Effecten op onderwaterleven, inclusief beschermde vissoorten volgens de Habitatrichtlijn

Het onderwaterleven ondervindt vooral negatieve effecten door trillingen en geluid tijdens de aanlegfase. Dat geldt ook voor de anadrome vissoorten fint, rivierprik en zeeprik. De mogelijke effecten op deze anadrome soorten zijn in de PB gebagatelliseerd. De vismigratierivier en de andere maatregelen om vistrek tussen de Waddenzee en het IJsselmeer mogelijk te maken zullen er juist en hopelijk toe leiden, dat meer van deze anadrome vissen via het IJsselmeer stroomopwaarts zullen trekken met als mogelijk negatief gevolg, dat het windpark grotere negatieve effecten op deze soorten zal opleveren. En dat kan via de externe werking juist weer negatief uitpakken op deze soorten in de Waddenzee, waar ze een instandhoudingsdoelstelling hebben. De effecten van vertroebeling op de voedselbeschikbaarheid, zoals de driehoeksmosselen, guaggamosselen en algen is niet onderzocht, niet binnen noch buiten het plangebied. Onduidelijk is dus, wat de effecten hiervan zijn op de voedselketen.

Voor de meeste overige vissoorten geldt, dat indirecte effecten optreden voor vogels. Dat is hiervoor al aan de orde zijn gesteld.

5. Stikstof

Met betrekking tot de depositie van stikstof is er een wezenlijk verschil tussen het inpassingsplan en het project. Voor het project is de PAS van toepassing terwijl dat niet het geval is voor het inpassingsplan.

In de PB ontbreekt de verplichte berekening met Aeries van de stikstofdepositie op alle relevante Natura 2000 habitatype. In het ontwerp van de vergunning ontbreekt de toekenning van ontwikkelruimte als die hiervoor beschikbaar is.

Ten behoeve van het inpassingsplan zal de stikstofdepositie inclusief een *worst case* voor de kabelverbinding en ook in cumulatie met andere plannen en projecten moeten worden bepaald en vandaaruit moeten worden gezien of de daaruit volgende stikstofdepositie op de relevante habitat mogelijk kan leiden tot significante effecten. Daarbij kunnen ook effecten optreden te aanzien van binnendijs gelegen Natura 2000-gebieden in de buurt van het kabel tracé.

6. Externe cumulatie

De effecten van plannen en projecten dienen beoordeeld te worden in samenhang met andere plannen en projecten, en pas daarna komt mitigatie aan de orde. Daarbij dienen per instandhoudingsdoelstelling de effecten gecumuleerd te worden. In de PB c.a. is die cumulatie niet toegepast voor soorten waarbij het windpark op zich geen significante negatieve effecten levert. Bijvoorbeeld er is niet gecumuleerd voor vogelsoorten, waarbij de mortaliteit op voorhand minder dan 1% bedroeg. Maar bij een vogelsoort waarbij het Windpark Fryslân een mortaliteit heeft van minder dan 1% kan de totale mortaliteit van alle relevante projecten wel degelijk samen meer dan 1% bedragen, waardoor de cumulatieve effecten mogelijk significant zijn.

Bij de beoordeling van de cumulatieve effecten zijn lang niet alle relevante plannen en projecten in aanmerking genomen. Volgens de PB is alleen gecumuleerd met de projecten Windparken Noordoostpolder, staand-wantvisserij, Versterking Afsluitdijk, Vismigratierivier (VMR) en Zandwinning Smals en dan nog alleen voor de soorten topper, dwergmeeuw, visdief en zwarte stern.

Voor de VMR valt nog op te merken, dat alleen de positieve effecten zijn meegenomen, maar de negatieve effecten niet.

De uitbreiding van Lelystad Airport en Industriehaven Flevokust worden wel genoemd in de PB maar de resteffecten zijn niet in de cumulatie betrokken.

Met andere relevante plannen en projecten, zoals Windpark Kop Afsluitdijk, Peilbesluit IJsselmeer, Zoutwinning Waddenzee, Herstel Griend is in het geheel geen rekening gehouden. Bovendien is een aantal effecten van de wel in beschouwing genomen plannen of projecten verwaarloosd. Bijvoorbeeld de stikstofeffecten en de effecten op vogels en vleermuizen van de versterking Afsluitdijk.

7. Mitigatie (of compensatie?)

In de PB en aanvullende stukken is een aantal mitigerende maatregelen opgenomen, zoals een mogelijke stilstandvoorziening en verhoging van de tiplaagte van de molens.

In de PB en onderliggende stukken is – ten onrechte – eerst gekeken naar mitigatie en pas daarna naar de cumulatie. Mitigatie moet het totaal van de effecten verminderen inclusief de effecten van andere plannen en projecten.

Alhoewel een stilstandvoorziening theoretisch kan leiden tot een lagere mortaliteit en vermindering van verstoring van vogels blijft het in de beschouwingen over die stilstandvoorziening beperkt tot de theorie, omdat tot nu toe effectieve methoden voor detectie ontbreken. Een systeem zoals benodigd in Windpark Fryslân om de turbines stil te zetten zodra zwarte sterns of visdieven in hoge aantallen aanwezig zijn, is nog nergens in werking. Het is maar zeer de vraag of detectie en tijdige stilstand voor zwevende vogels mogelijk zijn bij de zeer wendbare en veel kleinere zwarte sterns en visdieven. Omdat er daardoor geen zekerheid is over de effectiviteit van een stilstandvoorziening kan en mag dit niet meegerekend worden als mitigerende maatregel bij het bepalen van de effecten.

Verhoging van de tiplaagte tot 50 m kan wel als mitigerende maatregel meetellen bij de natuurbeschermingswetvergunning maar niet bij het inpassingsplan, omdat het inpassingsplan uit gaat van een tiplaagte van 40m.

Het werkeiland maakt geen deel uit van het project en het te realiseren natuurgebied maakt daar evenmin deel van uit. Op die grond is de aanleg van het werkeiland en het natuurgebied niet aan te merken als mitigatie maar moet dat gekwalificeerd worden als compensatie. Echter, compensatie is pas aan de orde als er eerst – in die volgorde - een onderzoek heeft plaatsgevonden naar de alternatieven en de dwingende redenen van groot openbaar belang (de zogenaamde ADC-toets). Nu dat onderzoek geen deel uit maakt van de PB is compensatie niet aan de orde en kunnen eventuele gunstige effecten van het natuureiland niet meetellen bij het bepalen van de uiteindelijke effecten van het project. Overigens zij nog opgemerkt, dat in de PB alleen eventuele gunstige effecten van het natuureiland zijn meegenomen, maar dat de nadelige effecten ofwel onvoldoende (aanleg) of helemaal niet (gebruik) in beschouwing zijn genomen. Ook ontbreekt duidelijkheid over de wijze van aanleg van het werkeiland en natuureiland. Een beschouwing over de versturende effecten van het eiland (aanleg, scheepvaart, gebruik, licht, geluid) ontbreekt. Ook is niet geregeld hoe – na de aanlegfase – het beheer zal plaatsvinden. Zonder intensief beheer zal het eiland zijn gedachte compenserende functie snel verliezen (vergelijk de Kreupel). Ook is de voedselbeschikbaarheid in de nabije omgeving van een dergelijk eiland niet beschouwd. Dit is van groot belang voor het overlevingssucces voor de jongen van de op het eiland broedende vogels. Zie laag broedsucces visdiefje op IJsselmeereiland

de Kreupel.

8. Vergunning Nbwet

Naast bovengenoemde gebreken maakt de Nbwetvergunning het ook nog mogelijk om de toplaagte te verlagen naar 40m in plaats van 50m. Dit is een zodanig ingrijpende verandering van de vergunning, dat die niet aan nadere besluitvorming had mogen worden overgelaten.

De vergunning telt een veelheid aan eventuele nader te nemen besluiten door het bevoegd gezag. Deze veelheid aan mogelijke wijzigingen of aanvullingen tasten de rechtszekerheid aan.

Natuurwaarden zijn continu aan verandering onderhevig. Monitoring is dan ook geboden gedurende de gehele periode van exploitatie als dit park al gerealiseerd kan worden.

6. Voormalige beschermde natuurmonumenten

De betrokken voormalige beschermde natuurmonumenten maken deel uit van de Natura 2000-gebieden. De doelstellingen van die voormalige beschermde natuurmonumenten zijn gehandhaafd. Voor zover die doelstellingen niet geheel overlappen met de instandhoudingsdoelen van de betreffende Natura 2000-gebieden zijn die nog steeds geldig. Niet voor niets zijn de aanwijzingsbesluiten van die voormalige beschermde natuurmonumenten opgenomen in de aanwijzingsbesluiten voor de Natura 2000-gebieden. Niet is nagegaan of de doelstellingen van die voormalige natuurmonumenten niet worden aangetast.

De externe werking van activiteiten ten opzichte van de voormalige beschermde natuurmonumenten is merendeels vervallen met uitzondering van die externe werking die onderdeel is van het oorspronkelijke aanwijzingsbesluit. Er is onvoldoende aangetoond, dat de relevante voormalige beschermde natuurmonumenten geen enkele vorm van externe werking hebben.

7. Flora- en faunawet

In het ontwerp voor de ontheffing op grond van de Flora- en faunawet (Ffwet) is ten onrechte de stelling betrokken, dat voor een groot aantal vogelsoorten geen ontheffing nodig is, omdat artikel 16ga van het Besluit vrijstellingen dier- en plantensoorten (besluit) vrijstelling biedt van het opzettelijk doden en verstoren van soorten. Voor zover artikel 16ga van het besluit deze vrijstelling mede betreft op voorwaardelijke opzet is dit artikel in strijd met de vogel- en habitatrictlijn, omdat volgens de jurisprudentie van het Europese Hof van Justitie onder opzet in die richtlijnen tevens voorwaardelijk opzet dient te worden begrepen. Bij het aanleggen en in werking stellen van een windpark wordt er willens en wetens het risico gelopen dat vogels en andere diersoorten worden verstoord en dat valt dus onder voorwaardelijke opzet. De voorgestelde weigering van de gevraagde ontheffing voor de vogelsoorten genoemd op pagina 4 en 5 van de ontwerp-ontheffing is dus ofwel in strijd met de Ffwet (als de opzet in artikel 16ga ook voorwaardelijke opzet impliceert) danwel in strijd met de Vogel- en Habitatrictlijn.

Omdat het ontwerp voor de ontheffing voorstelt om voor deze soorten de ontheffing te weigeren is er in het ontwerp voor de ontheffing ook niet op in gegaan op welke gronden voor deze soorten wel een ontheffing mogelijk zou zijn. Indieners van deze zienswijze maken dus op dit punt een voorbehoud om in een latere fase dit aan te vullen, ook al omdat van verschillende soorten de landelijke staat van instandhouding ongunstig is en de negatieve effecten van dit windpark en andere activiteiten die ongunstigheid van de staat van instandhouding versterken waardoor een ontheffing geweigerd zou moeten worden.

Ook is in het ontwerp onvoldoende aandacht geschonken aan het feit, dat het waddengebied een belangrijke spil is in de West-Europese 'flyway' voor trekvogels. Grote groepen trekvogels maken gebruik van het waddengebied en het noordelijke deel van het IJsselmeergebied als onderdeel van hun trekroutes, als tussenstop, broedgebied of overwinteringsgebied.

Van de gierzwaluw is bekend, dat grote groepen gierzwaluwen zomers boven het IJsselmeer samen komen. Een ontheffingsbeoordeling had voor de gierzwaluw zeker niet mogen ontbreken als overwinteringsgebied.

Voor de ruige dwergvleermuis, kokmeeuw, koperwiek, kramsvogel, merel, spreeuw, stormmeeuw, topper, zanglijster en zwarte stern is wel ontheffing voorgesteld. Voor deze soorten kan slechts in een beperkt aantal gevallen ontheffing worden verleend volgens de Vogelrichtlijn en de Ffwet. Aan al deze voorwaarden moet tegelijkertijd worden voldaan. Ten onrechte is niet nagegaan of er geen alternatieve oplossingen zijn voor dit windpark terwijl de motivering voor de dringende redenen vergezocht is en niet in alle gevallen is nagegaan of de populaties deze verdere aantasting verdragen. Bij toetsing aan de 1%-norm voor de mortaliteit in vergelijking tot de landelijke staat van instandhouding is evenmin nagegaan of landelijk de vele verschillende projecten die ieder voor zich een mortaliteit hebben van minder dan 1% van de natuurlijke mortaliteit van volwassen dieren gezamenlijk niet zorgen voor een onaanvaardbare aantasting van die landelijke staat van instandhouding.

Voor de topper is bovendien uitgegaan van een onwaarschijnlijk hoge natuurlijke mortaliteit van 52% op basis van zeer beperkte gegevens.

In ieder geval voor de topper en de zwarte stern is de landelijke staat van instandhouding zeer ongunstig, waardoor een ontheffing geweigerd zou moeten worden.

De stilstandvoorziening is alleen voorzien voor de dagperiode, waardoor deze voorziening niet als mitigatie kan dienen voor de ruige dwergvleermuis.

8. **Veiligheid, geluid, licht en slagschaduw**

Hiervoor zijn al opmerkingen gemaakt over de gevolgen voor de scheepvaart van het windpark. Nu die gevolgen zijn onderschat zijn ook de eventuele gevolgen voor de veiligheid onderschat.

Het park ligt ook in de aanvliegroute van defensie voor schietoefeningen op de Vliehors. En alhoewel defensie stelt, dat een hoogte van ruim 182m voldoende is, komt dit niet overeen met de huidige vrije vlieghoogte. Waarop die wijziging in hoogte gebaseerd is, is niet duidelijk. Sowieso betekent de hoogte van het windpark voor de vliegbewegingen een veiligheidsrisico.

De geluidsbelasting van het voorkeursalternatief is niet berekend. Het is dus onduidelijk welke geluidsbelasting op gevoelige objecten daadwerkelijk te verwachten is. De geluidsbelasting op gebruikers van het IJsselmeer is niet in de beschouwingen betrokken. De cumulatie van geluidsbronnen is onnavolgbaar (bijlage D6) en onduidelijk is, of voldoende rekening is gehouden met de toename van de verkeerssnelheid (130 km) op de Afsluitdijk. Over de geluidsbelasting gedurende de werkzaamheden ontbreken voldoende gegevens, zeker in cumulatie met andere projecten, zoals de versterking Afsluitdijk.

Door de noodzakelijke (rode en witte) verlichting ten behoeve van de luchtvaart en de scheepvaartverlichting wordt er in zowel het IJsselmeer als in de Waddenzee een grote aanslag gedaan op de duisternis, een van de belangrijke te beschermen waarden van deze gebieden. Hiervoor is al een opmerking gemaakt over het nadelige effect van deze verlichting op vogels en vleermuizen.

Door bij de slagschaduw het effect bij een zonnestand lager dan 5 graden en verder weg dan 12 maal de rotordiameter te verwaarlozen is ten onrechte geen rekening gehouden met de effecten op de Friese kust. Juist bij een laagstaande westelijke zon zal de Friese kust en het daarbij behorende toerisme nadeel ondervinden van dit windpark. Aan de effecten op scheepvaart, inclusief recreatievaart, van verblinding of slagschaduw en dergelijke is onvoldoende aandacht geschonken.

9. Overige vergunningen en ontheffingen

1. Omgevingsvergunning

De omgevingsvergunning is aangevraagd voor een bepaald bedrag. Nu noch de wijze van funderen noch het type turbine bekend is, kan dat niet anders dan een grove schatting zijn.

De afwijking van het welstandsadvies is onvoldoende onderbouwd. Op formele gronden is dit advies terzijde gelegd zonder op de redelijke eisen van welstand zelf in te gaan. Goede nota is er van genomen, dat alleen de mogelijke funderingstypen kofferdam en monopile vergund mogelijk zullen worden. Door deze keuze nog steeds open te laten, voldoet de omgevingsvergunning op dit punt niet aan de rechtszekerheid. Dat laatste geldt ook voor de landschappelijke inpassing van het trafogebouw.

Onduidelijk is, waarom de bekabeling in het park en naar het trafogebouw geen onderdeel is van de omgevingsvergunning.

2. Ontheffing nachtwerken

De noodzaak om een ontheffing te geven voor nachtwerken is onvoldoende aangetoond. Door de aanvrager is alleen aangegeven, dat nachtwerken nodig zou zijn voor een vlotte realisatie van het windpark. De ontheffing is onvoldoende bepaald omdat die ontheffing voor een onbekende duur voor alle nachten (met uitzondering van zon- en feestdagen) zonder enige beperking ten aanzien van de noodzaak is verleend. Bij die ontheffing is alleen gekeken naar geluidsgevolgen en niet naar de gevolgen van het extra lichtgebruik.

3. Waterwet

De coördinaten van de windturbines zijn exact gegeven in het ontwerp voor de vergunning op grond van de Waterwet (hierna: ontwerp). Dit lijkt strijdig met de beperkte flexibiliteit die in andere documenten voorkomt voor de plaatsing van de turbines in verband met eventuele archeologische waarden.

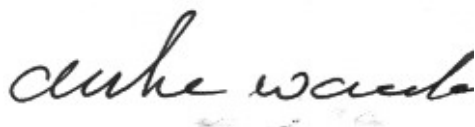
In het ontwerp komen verschillende nadere goedkeuringen door de waterbeheerder voor. Onduidelijk is op welke wijze derden-belanghebbenden van deze goedkeuringen op de hoogte worden gesteld.

Bij het uitvoeren van boringen voor de kabels zal er gebruik gemaakt worden van bentoniet of grout. Er ontbreekt een beoordeling van de risico's voor de bodem- en waterkwaliteit als gevolg van dit gebruik.

4. Wet beheer waterstaatswerken (Wbr)

Er is slechts een vergunning op grond van de Wbr aangevraagd voor de aansluiting op het net van Tennet tot aan het knooppunt Zurich (Surch). Voor het deel van die aansluiting vanaf het knooppunt Surch zal toch ook een vergunning op grond van de Wbr noodzakelijk zijn. Waarom die niet is aangevraagd blijkt niet uit de stukken. Zolang de precieze plaats van aansluiting op het net van Tennet niet bekend is, zal bij het beoordelen van de effecten van dit project (bijvoorbeeld in het kader van de Nbwet) uitgegaan moeten worden van de worst-case-situatie.

IJsselmeervereniging hoogachtend,

Auke Wouda (penningmeester)